

Artikkelen er publisert under modellen grønn åpen tilgang (green open access). Det betyr at utgiver tillater forfatter å arkivere sin artikkel i åpne institusjonelle arkiv (egenarkivering) eller på eget eller arbeidsgivers nettsted, i den versjon og det format som ble godkjent av tidsskriftets redaksjon (akseptert versjon/tekstversjonen).

Sitering av artikkelen i APA (6th):

Bjerknes, O. T. (2019). Blir mistenkte «Gjort kjent med saken» slik lovkravet tilsier? *Politiforum*, (10), 46-47.

Dette er siste tekstversjon av artikkelen, den kan inneholde ubetydelige forskjeller fra forlagets pdf-versjon.

Blir mistenkte «Gjort kjent med saken» slik lovkravet tilsier?

Hvor mye skal mistenkte vite før avhøret starter av avhørstaktiske årsaker? Hvor mye har mistenkte lovkrav på å få vite?

Ole Thomas Bjerknes (politioverbetjent), Politihøgskolen.

Politiet står overfor et dilemma når avhører innledningsvis skal informere den mistenkte om mistankegrunnlaget. Ambisjonen om å innhente en mest mulig pålitelig forklaring, må veies opp mot selvinkrimineringsvernet. Problemstillingen utfordrer politiavhør i forhold til blant annet juridisk forståelse, taktikk, etikk, tillitt og åpenhet, motivasjon og kommunikasjon.

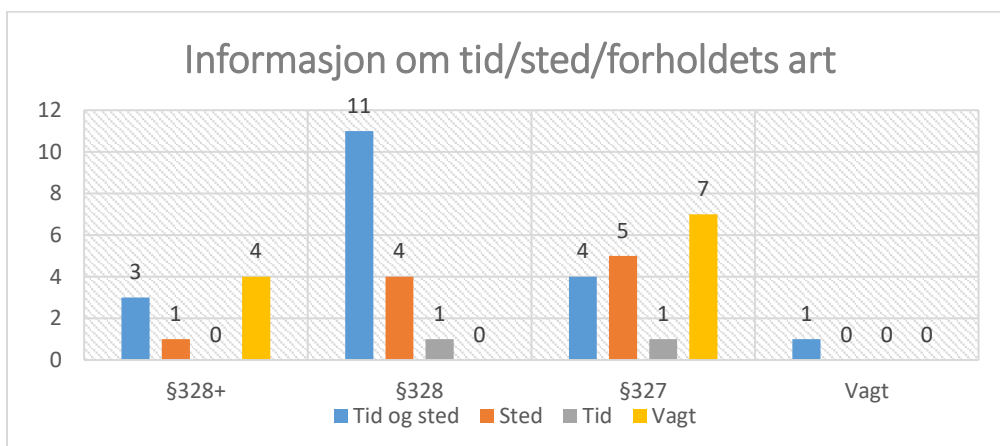
Alle med politiutdanningen har et forhold til «formalia» knyttet til avhør. Men hvordan foregår politiets presentasjon av disse formalitetene? I opplæringsammenheng er det å gjøre mistenkte kjent med saken å informere om tid, sted og forholdets art. Men hva innebærer egentlig det? Avhørsstrategien legger opp til at avhører bør si minst mulig, slik at den mistenkte selv kan forklare seg eventuelt inn- eller ut av mistanken. Spørsmålet er om denne fremgangsmåten er i strid med de beskrevne internasjonale minimumskrav som skal ivareta menneskerettighetene.

Nevnte strategi, tidligere forskning og mine undersøkelser, tyder på at avhørere bevisst forklarer den mistenkte hva han faktisk er mistenkt for på en fordekt og manipulerende måte. Manipulere betyr «å lede eller påvirke noen i en bestemt retning, ofte på en skjult måte» (snl.no). Begrunnelsen avhørerne oppgir er at en detaljert informasjon om relevante straffebestemmelser, vil kunne påvirke den frie forklaringen. Det er sikkert riktig at det kan innvirke på forklaringen, men spørsmålet som bør stilles er om denne tilnæringsmåten uakseptabel for den mistenkte og dennes forsvarer? Advokatforeningen vedtok i mai 2019 nye retningslinjer hvor det blant annet i kap. 6 står at forsvarer uten saksinformasjon skal drøfte med klienten om det er tilrådelig med avhør og dersom det ikke foreligger saksdokumentasjon bør ikke advokaten være til stede. Dette kommer ifølge advokatforeningen, som et resultat av politiets utstrakte praksis med å holde informasjon skjult ved utstrakt bruk av strpl § 242. Funn knyttet til min masteravhandling tyder på at det er vanlig at avhører toner informasjonen om saken ned, og til og med lar være å fortelle om ytterligere mistankepunkter, selv om det er disse som avhører vil ha en forklaring på under avhøret. Denne praksis må vurderes opp mot et rettssikkerhets perspektiv. Mange europeiske land har etter EU-direktivet (2012-2013) gjennomgått og endret sine regelverk knyttet til hva og hvordan den mistenkte skal informeres, men Norge har ikke foretatt noen tilsvarende utredning.

Et kanskje noe mindre overraskende funn i undersøkelsen er at det kun er unntaksvis at avhører informerer om selve grunnlaget for mistanken innledningsvis. Dette knyttes også til avhørstaktikken hvor det legges opp til å vente med å gi informasjon til den mistenkte har forklart seg om alternative hypoteser rundt den informasjonen politiet besitter. På den måten er kontroll av forklaring lettere og eventuell motstrid i mistenktes forklaring kan

utnyttet ved konfrontasjon. Bare 7% av respondentene i undersøkelsen trakk inn mistenktes rettigheter og reelle behov da de i et praktisk casetilfelle ble bedt om å ta stilling til hva de ville informert den siktede om i forhold til mistanken. Innsyn i mistankegrunnlaget handler om hva den mistenkte trenger av informasjon for å kunne ivareta sine grunnleggende valg om det å avgi forklaring, la være å svare på spørsmål eller eventuelt å vente med forklaring til etter å ha snakket med advokat. Det er vanskelig å se for seg at den mistenkte er i stand til å foreta en slik vurdering, dersom det ikke foreligger noe beslutningsgrunnlag. Dette gjelder slik jeg ser det særlig uavhengig av skyld/uskyld. Minimumsrettighetene vedrørende informasjon om mistanken bygger på et prinsipp om at den som mistenkes for et straffbart forhold, har rett til å få vite hva han er mistenkt for og grunnlaget for mistanken senest før første avhør (EMK og EU-direktiv 2012/2013). Rettigheten er ment å ivareta prinsippet om rettfærdig rettergang, som gjelder for hele straffeforfølgningen. Det som blir gjort og sagt under etterforskningsperioden danner ofte grunnlag for den fremtidige bevisførselen. En konsekvens av fri bevisførsel og en høy terskel for å nekte bevis ført, medfører at avhør som tas innledningsvis ofte blir sentrale bevis i en sak. Det er derfor helt avgjørende at mistenkte gis reelle muligheter til å foreta sine valg innledningsvis. Avgjørelsen om å avgi forklaring, må mistenkte ta raskt innledningsvis i avhørsrommet, som oftest i en sårbar situasjon uten forsvarer til stede. Det er derfor store muligheter for at den mistenkte ikke er i stand til å forstå realitetene dersom avhører argumenterer for viktigheten av å forklare seg fritt og sammenhengende uten særlig innsyn i politiets mistankegrunnlag.

Informasjonen om saken skal være på et språk og i en form som gjør at den mistenkte kan forstå, samtidig må presentasjonen av saksinformasjon være i en form som ikke skader etterforskningen. Dette gjelder punktet knyttet til mistankegrunnlaget. Hva han er mistenkt for, kan ikke holdes skjult eller forklares bevisst ullent. Det er altså ikke et krav om at «bevis» skal legges frem på avhørsbordet innledningsvis. Men hva som sies om mistankegrunnlaget, kan heller ikke baseres på en generell taktikk om å si minst mulig. Strategien kan heller ikke være at avhører sier mer om saken til de som nekter å forklare seg, enn de som ikke setter slike krav. Det skal foretas en individuell vurdering fra sak til sak om hva og hvordan informasjonen skal gis og det samme gjelder for mistankegrunnlaget.

I undersøkelsen min ble 42 etterforskere/etterforskningsledere spurt om hva de ville gitt av informasjon til mistenkte ut fra et konkret saksforhold. På avhørstidspunktet var den mistenkte formelt siktet for grovt ran (§ 328). I tillegg var han mistenkt for å ha begått

seksuelle handlinger, kommet med trusler og etterlatt ransofferet i en hjelpeløs tilstand. Bare 7% svarte at de ville informert om alle bestemmelsene. Hele 41% ville kun informere om ran (strl § 327), selv om det altså forelå en siktelse på grovt ran. Disse funnene er i tråd med internasjonal forskningen ved at avhører har en tilbøyelighet til å «pakke inn» informasjonen som gis om saken.

Vi trenger mer forskning og utvikling av kunnskap om hvordan avhør i større grad kan ivareta både etterforskningsbehovet og menneskerettighetene. Blant annet bør det undersøkes hvordan større åpenhet om saken innvirker på forklaringene og motivasjonen til den mistenkte. Det trengs en gjennomgang av avhørsreguleringen, og med nødvendige presiseringer i påtaleinstruksen. Avhørsopplæringen må ha større oppmerksomhet på formalia og det må trenes på å kunne informere om saken på en slik måte at det både gir mistenkte et beslutningsgrunnlag, samtidig som det ivaretar etterforskningsbehovet.

Masteroppgaven kan leses i sin helhet her: <https://phs.brage.unit.no/phs-xmlui/handle/11250/2585338>